

Anmeldelser

Lise Togeby, Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen & Signild Vallgård, *Magt og demokrati i Danmark – hovedresultater fra Magtudredningen*. Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2003, 439 s., kr. 198,00. Øyvind Østerud, Fredrik Engelstad og Per Selle, *Makten og demokratiet. En slutt-bok fra Makt- og demokratiutredningen (1998-2003)*, Oslo: Gyldendal Akademisk, 2003, 344 s., Nkr. 298,00.

Den norske og den danske magtudredning forholder sig til hinanden som nat til dag. De synes at skildre ikke blot hver sit land, men to helt forskellige verdener. Og dog er Norge og Danmark to nabolande med en lang fælles historie og en efterfølgende historie med mange lighedspunkter. Der er videre tale om to lande med omtrent samme økonomiske udviklingsgrad og erhvervsfordeling samt samme sæt af politiske institutioner.

Det bliver endnu mere mystisk efter en nærlæsning af de to rapporter. Forskellen ligger nemlig ikke så meget i registreringen af data, forhold og tendenser. Ikke blot den norske, men også den danske udredning fremhæver sammenbruddet af de store folkelige bevægelser som noget centralt i det sidste halve hundrede års udviklingsforløb. Begge rapporter fremhæver også individualiseringen som en stærk tendens, selvom den norske rigtignok registrerer en kraftig modtendens. Begge rapporter tager afstand fra en total globaliseringspessimisme, men erkender også det øgede pres på de nationale samfund og den nationale politik. Begge rapporter – også den danske – registrerer endvidere markedsgørelsen over et bredt felt af det politiske liv. Politikere er blevet professionelle »erhvervsudøvere« og sælgere på et marked (: valgene), og borger-deltagerne er blevet forbrugere. Begge rapporter registrerer endelig også den øgede tendens til atomisering og fragmentering samt det øgede tempo i det politiske liv.

Forskellen mellem de to rapporter ligger imidlertid i valget af teori og grundbegreber, i vægtningerne, i tolkninger og vurderinger samt i spørgsmål og problemer, som er udeladt eller underbehandlet i den danske.

Allerede ved angivelsen af de grundlæggende magtbegreber adskiller rapporterne sig fra hinanden. Den norske rapport opstiller et samlet batteri af magtbegreber, der muliggør en både bredspektret og flerdimensional magtanalyse. Omvendt savner man netop i den danske rapport et sådant samlet og sammenhængende begrebsapparat. Den analytiske slagkraft er derved mindre end i den norske rapport. Magtanalysen svækkes yderligere ved, at man allerede i udgangspunktet lægger sig fast på et begreb om *netværkssamfund* og derved a priori underkender betydningen af vertikale relationer og magtrelationer i det hele taget.

I demokratidefinitionerne åbner den norske rapport i højere grad end den danske op for analyser af eventuelle spændinger mellem forskellige dimensioner, lige som dens overordnede sæt af magtbegreber skærper blikket for interrelationer mellem økonomiske, sociale, kulturelle og politiske forhold.

Begge rapporter kunne med fordel have bygget mere på Dahls omfattende demokratianalyser. Dette gælder især den danske rapport. Eftersom den tager sit udgangspunkt i Dahls magtbegreb, kunne man have forventet, at den også havde ladet sig inspirere af Dahls analyser af demokratiudvikling, hans kriterier for den demokratiske politiske proces, hans analyser af demokratiets problemer samt hans refleksioner over forholdet mellem politisk og økonomisk demokrati. Dette er dog ikke tilfældet.

Derimod følger man Dahl i hans pluralisme teori: Gennem en hastig og noget nedladende nedgørelse af Wright Mills (pp. 93ff) får den danske rapport ikke blot ryddet vejen for en genoplivelse af 1960'ernes dominerende politologiske tilgang og ideologi, pluralismen, men får samtidig også elimineret hele den Mills'ske *problematik* samt herunder også afskærmet sig fra den omfattende internationale forskning i og diskussion om elite-strukturer. En af rapportens hovedkonklusioner er den, at der ikke er nogen sammenhængende magtelite i Danmark (p. 110). Denne konklusion er ikke overraskende. Hvis man i begrebet og teorien om magtelite indbygger kriterierne fuld bevidsthed, totalt sammenhold og konspiration – James Meisels berømte 3 C'er – så kan man hurtigt nedlægge enhver magtelite teori. Den øvelse mestrede allerede 60'ernes pluralister.

Den danske rapport er således præget af en selvvalgt afskærmning fra den internationale elite-forskning og diskussion. Begrebet om netværkssamfund har her nærmest været forskningslammende. Man savner også en inspiration fra den komparative kapitalismeforskning, der har været under stærk udvikling gennem de seneste årtier. Den norske rapport taler om den norske kapitalismemodell, om den skandinaviske model og om den internationale kapitalisme samt kapitalistisk udvikling gennem flere faser. I den danske rapport indgår begrebet kapitalisme slet ikke som et operativt begreb

Den danske rapport konstaterer lige så vel som den norske svækkelsen af den politiske magt og forskydningen af den sociale magtbalance i samfundet (sammenlign norske rapport, p. 293 og danske rapport, pp. 202-203). Den politiske magts relative styrke i forhold til erhvervslivet samt den sociale, økonomiske og politiske balance, der kendetegnede de skandinaviske samfund fra mellemkrigsårene og frem til 1970'erne er gået tabt. Disse grundlæggende forandringer bekymrer stærkt den norske magtudredning og er en af dens begrundelser for tesen om det svækkede demokrati. Den danske rapport deler ikke denne stærke bekymring, og den lader sig ikke anfægte, når det gælder konklusionen om nutidens »ganske levende demokrati« (p. 70).

En anden vigtig forskel, måske den vigtigste, fremkommer gennem den danske rapport mange »modregninger« i forhold til det historiske tab af demokratisk massedeltagelse. Hvor den norske rapport lader afmobiliseringen og borteroderingen af det folkelige grundlag for demokrati være helt afgørende for helhedsvurderingen, foretager den danske rapport en række modregninger strækkende sig fra betydningen af økonomiske bidrag og underskrifter over det »politiske forbrug« til det, der kaldes »det lille demokrati« dvs. brugerdeltagelse i offentlige institutioner, medbestemmelse på arbejdspladser og »hverdagsmageri« (pp. 55-57, 62ff).

Nutidige fænomener som deltagelse i børnehavemøder, ad hoc henvendelser til skoler og myndigheder og »politisk forbrug« sidestilles altså i den danske rapport med de store folkelige bevægelsers indsats, arbejdernes og bøndernes aktive medvirken i nationsbygning og demokratiseringsprocesserne og udviklingen af en demokratisk massekultur. Man erklærer ganske vist et sted, at der, når det gælder vigtige demokratiske funktioner, ikke er noget, der kan erstatte partierne (p. 9). Ikke desto mindre er det netop erstatninger for det historiske demokratitab, man søger efter og mener at finde rapporten igennem. Gennem denne modregning og ved hjælp af et således udvidet deltagelsesbegreb når man så, til trods for den historiske folkelige afmobilisering, alligevel frem til rapportens hovedkonklusion om det »ganske levende demokrati« (pp. 70, 402). Omvendt advarer den norske rapport eksplicit mod netop en sådan sidestilling og modregning (p. 298), og den er utvetydig klar i sin modstående konklusion: folkestyrets »forvitring« (pp. 291, 295).

En af den danske rapports videre konklusioner er, at befolkningen ikke oplever afstanden mellem politikere og befolkning som voldsom stor (p. 111). Senere, i den afsluttende konklusion, strammes denne tese yderligere: magtdistancen i det danske samfund er også rent faktisk, hævder man, blevet mindre (p. 369). Det er måske dog en diskussion værd. Rapporten fremhæver som nævnt i et tidligere afsnit, at intet har kunnet erstatte de politiske partier som forbindelsesled mellem befolkning og de politisk eliter (p. 59). Man skildrer også politikens professionalisering (pp. 96ff), altså politikernes overgang fra rollen som folkerepræsentanter til rollen som professionelle udøvere af et bestemt erhverv: politik. Alt andet lige må dette vel, set i det længere historiske perspektiv, have øget afstanden.

Omvendt fremhæver den norske rapport, efter en analyse af det repræsentative demokratis »styringskæde« fra vælgere over valg og partier til parlament, regering og administration, at den folkelige magt er blevet svækket: »Den parlamentariske styringskæde fra vælger til vedtak er indsnevret eller brutt i flere led. Dermed er det repræsentative folkestyre svekket« (p. 89). Sagt på en anden måde: afstanden mellem basis og top er øget.

Den norske rapport analyserer videre statens tilstand: Selve staten, det, der traditionelt er blevet kaldt »den politiske stat«, er blevet svækket, idet markedet, og en række uafhængige aktører så som centralbanken, retsvæsenet og tilsynsorganer har overtaget tidligere statsfunktioner (pp. 93ff). Den politiske ledelse har mistet magt, men alligevel bevaret ansvaret, hvilket i sig selv er et politisk problem (p. 100). Endelig er korporatismen blevet afsvækket (pp. 101ff). Teoretisk er der sket et skift i »kundskabsregime« fra socialøkonomer til bedriftsøkonomer (pp. 92-93), lige som man kan identificere »en form for modellimperalisme, der styringsprincipper i produktionsbedrifter med entydige mål overføres til institutioner hvor de kommer på tværs av virksomhedens egenart, slik som i omsorgssektoren eller i kunnskabsinstitutioner« (p. 99).

Igen giver den danske rapport et andet billede og en anden vurdering af samme observerede forhold og tendenser: Generelt har staten, hedder det i den danske rapport, gennemgået en forvandling fra »myndighedsstat« til »hverdagsstat« dvs. den traditionelle statslige myndighed »er blevet tilsat management«, netværksre-

lationer er blevet mere udbredt og service og brugerorienteringen er blevet mere fremtrædende (pp. 136, 140, 141ff, 145ff, 151ff).

Tilsvarende er billederne og vurderingerne forskellige, når det gælder det lokale demokrati. På lokalt plan er det politiske demokrati ligeledes blevet trængt tilbage, konkluderer den norske rapport (pp. 105, 114-115). Den kommunale autonomi er blevet reduceret som følge af stramme budgetter og øget retsliggørelse samtidig med, at en ny styringsideologi er slået igennem. »Kommunen som politisk arena er trængt tilbage for kommunen som tjenesteproducent« (p. 111).

I det danske billede og den danske vurdering fremtræder denne forandring tydeligvis som noget meget positivt: Parallelt med statens forvandling fra »myndighedsstat« til »hverdagsstat« har en tilsvarende proces sat sig igennem i kommunerne, hvor serviceelementet er blevet mere fremtrædende, og hvor borgeraktiviteter i stigende grad retter sig mod tilfredsstillelse af den enkeltes her og nu behov (pp. 176, 250ff).

Det, der i den norske rapport skildres som en tilbagetrængning af det politiske demokrati på lokalt plan, den demokratiske borgers forvandling til forbruger, betegnes i den danske rapport som »brugerdemokrati« (pp. 146, 156). Og det, der i den norske rapport er en skildring af markedstænkningens og den dominerende neo-liberalistiske ideologis gennemslag i også den offentlige sektor, bliver i den danske fremstilling til modernisering (pp. 140ff).

Den danske rapport fører endelig også individualiseringstenen igennem til en nærmest jublende konklusion om individernes frie udfoldelse i *medborgersamfundet*, hvor individerne frit vælger deres »livsstil« (p. 49), og hvor den klassiske repræsentationsteoris idealbillede af den rationelle, uafhængige vælger næsten synes at være blevet til virkelighed (p. 368). Denne øvelse gennemføres ikke ved sidestilling og modregning, som i tilfældet med deltagelsesformerne, men ved abstraktion fra den altomfattende og altgennemtrængende kommercialisering og markedstænkning, der præger alle udviklede vestlige samfund og i høj grad også de to her undersøgte.

Omvendt er denne vældige igangværende transformationsproces sat i centrum i den norske analyse. Tendensen til individualisering konfronteres i den norske analyse med kommercialiseringens og markedstænkningens stadige pres i retning af konform identitetsskabelse. I denne proces bliver grundholdninger, værdier, opfattelser, målsætninger og rollemodeller mere og mere ens. Hvor den danske rapport ser virkeliggørelsen af et medborgersamfund af frie individer, ser den norske rapport to hinanden modgående processer, hvor tendensen til individualisme brydes med den stærke modgående tendens til konformitet.

I den danske rapport udvikles argumentationen videre gennem en modstilling af politikken i »industrisamfundet« og i »informationssamfundet«: I det nye »refleksive informationssamfund«, hedder det, stemmer vælgerne primært efter holdninger, til forskel fra det gamle industrisamfund, hvis konflikter primært var økonomiske (pp. 74-75). Tesen er udbredt i den nye politologiske litteratur, men er ikke desto mindre forkert. »Industrisamfundet« (som man kalder det) var i høj grad gennemsyret af også kulturelle og ideologiske konflikter, af »Weltanschauungsparteien« og »Lagerstruktur«. Og de store folkelige bevægelser var bestemt

ikke rene »økonomiske« bevægelser. Den europæiske arbejderbevægelse, for eksempel, var ikke bare en økonomisk, social og politisk bevægelse, men også en kulturbevægelse.

Omvendt kan man betvivle, at nutidens vælgere er så helt frigjorte fra deres økonomiske egeninteresser, som tesen postulerer. Meget tyder faktisk, som påpeget i den norske rapport, på det stik modsatte: politiske deltagere er blevet forvandlede til ego-centrerede her og nu aktører, borgere til forbrugere (norske pp. 147-151). Samtidig er den kulturelle forælding, der foregik i de store folkelige bevægelser, forsvundet. Interessekampen er i dag mere rå og uformidlet, men også mere individualiseret og øjeblikbetonet, end i massebevægelsernes tid.

Heller ikke den norske rapport undgår helt den teknologiske determinisme og evolutionisme, der er så grundlæggende en tendens i den danske rapport. Men netop valget af begrebet *informationssamfund* til karakteristik af det moderne samfund understøtter stærkt denne tendens i den danske rapport, til trods for at man selv erkender den i begrebet indbyggede teknologiske determinisme (p. 37). Rapportens hele teoretiske konstruktion rækker imidlertid ud over selve begrebet *informationssamfund* og favner bredt: svækkelsen af den politiske magt, befolkningens afmobilisering, faldet i demokratisk deltagelse, sammenbruddet for de stor massepartier og folkelige bevægelser og organisationer forklares generelt i den danske rapport som en naturlig konsekvens af udviklingen fra industri- til *informationssamfund*, en udvikling der tydeligvis opfattes som en unilineær og automatisk forløbende moderniseringsproces (se for eksempel pp. 53ff, 59ff og 366ff).

Derved kommer samfundsmæssige og politiske forhold, som til enhver tid blot er det foreløbige resultat af fortløbende politiske og sociale kampe, til at fremstå som det uundgåelige – og irreversible – produkt af den teknologiske udvikling og den videre moderniseringsproces. Den faktisk europæiske historie gennem det 19. og 20. århundrede, modsætninger, konflikter, kampe, sejre og nederlag, er udgrænset og erstattet med en evolutionistisk moderniseringsfilosofi.

Den fundamentale udviklingsdeterminisme brydes så enkelte steder i rapporten med en advarsel mod både teknologisk determinisme og »samfundsdeterminisme« (pp. 37-38). »Politik gør en forskel, og politik styrer også samfundet«, erklærer man (p. 38), og i det senere afsnit om globalisering kapper denne advarsel over i en voluntarisme: man kan bare, hvis man vil, rulle globaliseringen tilbage (p. 287). Det hænger simpelthen ikke sammen. De pludselige eruptioner af voluntarisme støder uformidlet sammen med den basale teknologiske determinisme og evolutionisme, der i øvrigt gennemsyrrer rapporten.

Når man så igen skal forklare de angivne forskelle mellem den norske og den danske rapport, må man nok have fat i det forhold, at de norske politologer har valgt en mere kritisk tilgang end de danske, der i højere grad synes at have været enige om at søge systembekræftelse. Trods flere kritiske og bekymrende pointer i den danske rapport er helhedsindtrykket dog de stadige modregninger, beroligelser og udglatninger. En tendens, der understøttes af harmoniserende grundbegreber som *informationssamfund*, *netværkssamfund*, *medborgerskab* og *hverdagsstat*.

Den norske rapport viser, at data, forhold og tendenser, som udgør grundlaget for den danske rapports fortolkninger og optimistiske konklusioner, kan fortolkes på en helt *anden* måde – mere uafhængigt af tidens kognitive og holdningsmæssige skred over i den sejrende neo-liberalisme. De empiriske resultater fører ikke entydigt og med tvingende nødvendighed til den danske rapports teoretiske fortolkning og hovedkonklusioner.

I årtier fremefter vil den danske magtudrednings rapport imidlertid komme til at stå som den politologiske videnskabs autoritative kendelse vedrørende magt og demokrati i Danmark. Og dog er denne videnskab tydeligvis selv stærkt influeret af tidens dominerende ideologi og begreber. Forholdet synes ikke at være ganske uproblematisk.

Problemet er imidlertid slet ikke nyt eller enestående. Der er tværtimod her tale om et grundforhold i al samfundsvidenskab. Data taler aldrig for sig selv. Data, forhold og tendenser er altid teoretisk fortolkede og de teoretiske fortolkninger er aldrig helt uafhængige af tid og sted. Dette grundforhold har da også været søgt tacklet samfundsvidenskabernes historie igennem: Fra Marx' begreb om ideologi, over Webers fremhævelse af perspektivets betydning og Karl Mannheims sondring mellem partiel og total ideologi frem til den nutidige post-positivismes stærke fremhævelse af det subjektive og betingede. Kontrasteringen af de to magtanalyseres slutrapporter understreger unægtelig dette subjektive element i den samfundsvidenskabelige forskning.

Men hvor diskursteoretikere som Laclau og Mouffe opløser virkeligheden i et kaleidoskopisk virvar af diskursive artikulationer, og postmodernister som Lyotard, Derrida og Rorty driver subjektivismen ud i en ekstrem relativisme, idet de udviser grænsen mellem videnskab og fortælling samt kapper forbindelsen mellem teori og noget, man kunne kalde »virkelighed«, så fastholdt klassikerne dog altid, at der *var* en objektiv virkelighed, som erkendelsen kunne tilnærme sig. Marx understregede, at objektet bestod uanset de teoretiske konstruktioner, Durkheim fremhævede sociologiens objekt som en realitet *sui generis*, Weber fremhævede, at i hvert fald forskningens resultater var alment gyldige, og selv Karl Mannheim søgte en redningsplanke i den »fritsvævende intelligens«. Kontrasteringen af de to magtrapporter demonstrerer også *denne* side af den samfundsvidenskabelige forskningsproces.

Rapporterne registrerer, trods de meget forskellige tolkninger, samtidig *også* – og i en bemærkelsesværdig samstemmighed – en række data forhold og tendenser, som karakteriserer de udforskede to samfund. »Virkeligheden« sparker igen. Alt er ikke subjektivismen og vilkårlighed.

I det komplekse samspil af forskningsmæssig subjektivitet og objektiv realitet hævder den norske slutrapport sig noget bedre end den danske, fordi den gennem eksplicitte begreber og teori erkender en faktisk foregående og overgribende proces i virkeligheden, som den danske rapport kun registrerer konsekvenserne af, fordi den udviser en langt større bekymring for konsekvenserne af de folkelige bevægelseres forfald og tabet af samfundsmæssig balance end den danske, og fordi den i mindre grad end denne bygger på en evolutionistisk moderniseringsfilosofi.

Men begge rapporter er udtryk for gedigen samfundsvidenskab og rejser sig som toppen oven på en omfattende empirisk funderet forskning. Det er ikke mindst denne, af magtudredningsprojekterne udløste, omfattende basis-forskning, der må siges at udgøre det egentlige fremskridt for de to landes politologiske videnskaber. Begge rapporter er da også enige om, at politologisk teoriudvikling må ske i nøje forbindelse med konkret empirisk forskning. Men rapporternes vidt forskellige tolkninger og vurderinger demonstrerer unægtelig også nogle af de problemer, der opstår, når denne noble målsætning skal omsættes i praksis.

Curt Sørensen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Jørgen Grønnegård Christensen, *Velfærdsstatens institutioner*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2003, 214 s., kr. 198,00.

Da den socialdemokratisk-radikale regering til sin egen overraskelse var blevet genvalgt i 1998 var den klar over, at især ét politisk område ville være afgørende for, om den kunne vinde endnu et valg: sundhedsområdet. Hastigt skiftende sundhedsministre tog i de følgende år en lang række initiativer på jagt efter den model for sundhedsområdet, der synligt kunne sikre et lydhørt sundhedsvæsen, lige adgang for borgerne til ydelser med kvalitet og en høj effektivitet på et udgiftstungt velfærdsområde.

Jørgen Grønnegårds bog om velfærdsstatens institutioner handler om dette spørgsmål. Hvordan organiserer vi velfærdsstatens institutioner bedst muligt? Bogen indgår i bogserien fra Magtudredningen, og den bør få en bred læserskare blandt politikere og embedsmænd, for dens emne er i kernen af den politiske debat om velfærdsstatens indretning i en tid, hvor vi formentlig står over for en vidtgående reform af den politiske struktur og af institutionernes vilkår.

Grønnegård opstiller to grundlæggende modeller, nemlig den klassiske »demokratisk-bureaukritiske styringskæde« og »konkurrencemodellen«, der bygger på begreber som borgerautonomi, selvforvaltning, konkurrence og udspringer af *rational choice*-teorieme. Modellerne fungerer i Grønnegårds analyse som idealtyper, og bogen indledes med en gennemgang af de to modellers forudsætninger og en diskussion af problemerne med at opfylde dem i virkeligheden.

Metoden er herefter på grundlag af analyser og data fra en række lande og fra internationale organisationer at vurdere, hvorvidt en hel eller delvis anvendelse af modellerne på to velfærdsområder, nemlig sundhedsområdet og grund- og ungdomsuddannelserne, har ført til en højere målopfyldelse i forhold til tre mål: lydhørhed, lighed og kvalitet og effektivitet.

Konklusionen på analysen er på kort form, at det ender uafgjort mellem de to modeller. Det betyder ikke, at indretningen af velfærdsstatens institutioner ikke gør en forskel, for forskelle er der. Men på tværs af mangfoldigheden i velfærds-systemerne, mellem sektorerne og inden for sektorerne er billedet, at institutio-

nerne fungerer, ydelserne bliver leveret, og der er ikke grundlag for at kære den ene eller den anden model som den bedste.

Denne overordnede dom nuanceres for de tre kriterier, som modellerne vurderes i forhold til.

Lydhørheden ville de fleste antage, at konkurrencemodellen ville være bedst til at honorere. Men analysen viser, at blokeringer i praksis for valget eller konkurrencen, politikernes og embedsmændenes udnyttelse af mulighederne for indgreb i styringskæden og en tilpasning af de to modeller, så de konvergerer, fører til, at modellerne står lige.

I forhold til lighedsmålsætningen taber konkurrencemodellen på uddannelsesområdet, fordi den fører til øget social segregering, mens det er mere underordnet for ligheden, hvordan sundhedsområdet indrettes – dog forudsat en finansieringsform, der giver lige adgang for alle. Også ved vurderingen af effektiviteten ender analysen i at måtte afstå fra at erklære en vinder.

Hvorfor viser det sig så svært at dokumentere klare, entydige konklusioner, der kan vejlede valget mellem disse to meget forskellige modeller for indretningen af velfærdsstaten? De fleste, der i dansk sammenhæng har beskæftiget sig med modernisering, organisationsreformer, indførelse af incitamentstyring, privatisering osv., vil umiddelbart overraskes og måske stille sig tvivlende. Kan det virkelig være rigtigt, at de seneste to årtiers bestræbelser på at indføre *new public management* har hvilet på et så spinkelt grundlag?

Det er Grønnegårds store fortjeneste – og vel bogens fundamentale budskab – at modellerne i et politisk styret system aldrig bliver anvendt rent, men altid udmøntet sådan, at politikerne reserverer sig at kunne gribe ind, at kunne styre. I virkelighedens verden er det således ikke de rene modeller, der testes, men et langt mere »mudret« system. Og politikerne vælger blandingsformer, hvor styringskæden reformeres med elementer fra konkurrencemodellen, og konkurrencemodellen begrænses med træk fra styringskæden. Hertil kommer begrænsninger af korporativ art gennem de faglige grupper, in casu bl.a. lægerne og folkeskolelærernes, involvering i styringen. Budskabet er ikke, at valget af model ikke gør en forskel, men snarere, at det kræver en nøje, konkret vurdering af forudsætninger og mål, når institutionerne skal reformeres, og at målopfyldelsen afhænger af de valg, der træffes ved udmøntningen. Der er ikke én model, ikke én facitliste.

Grønnegård skriver beskedent i indledningen, at han ikke har læst alt, hvad der er skrevet om denne problemstilling, men tilføjer dog, at han har været langt nok omkring til at kunne give et bud på, hvorfor institutionerne er indrettet og virker, som de gør, og på hvad »reformatorerne« skal være opmærksomme på ved den næste velfærdsreform. Efter at have læst bogen – og efter at have fulgt Grønnegårds virksomhed som kommentator gennem mange år – er det et udsagn, der er fuld dækning for.

Selv om Grønnegårds bog handler om virkeligheden og er både vedkommende og særdeles relevant for »reformatorerne«, får den nok sin største læserskare i den akademiske, politologiske verden. Den er en minutios, kompakt, analytisk-teoretisk gennemgang krydret med data, hvor sådanne findes. Pædagogiske forenklinger eller illustrative eksempler overlades til læseren selv. På den måde bekræfter

den noget af kritikken af Magtudredningen for manglende tilgængelighed for et bredere publikum. Lidt synd – for velfærdsstatens institutioner står helt i toppen af den politiske dagsorden i Danmark i 2004.

Bo Smith
Beskæftigelsesministeriet

Bertel Heurlin, *Riget, magten og militæret. Dansk forsvars- og sikkerhedspolitik under Forsvarskommissionerne af 1988 og 1997*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004, 288 s., kr. 248,00.

I skrivende stund kører debatten om det kommende forsvarsforlig i allerhøjeste gear. Ifølge meldinger, der med jævne mellemrum slipper ud af førerbunkerne på Holmens kanal og i Vedbæk, er der lagt op til omfattende omstruktureringer af de danske væbnede styrker. Netop den nuværende heftige debat og den gennemgribende politisering af forsvarsområdet, harmonerer fuldt ud med en af hovedpointerne i Bertel Heurlins nyligt udkomne bidrag til Magtudredningen, *Riget, magten og militæret*: Forsvaret er ikke længere et sakrosankt foretagende præget af konsensus, som det var tilfældet under den kolde krig.

Den overordnede ambition med Heurlins yderst velkomne bidrag er, »at demonstrere, analysere og forklare dansk forsvarspolitik under to helt afvigende sæt af internationale vilkår« (p. 24). Som udgangspunkt for undersøgelsen anvendes forsvarskommissionerne af henholdsvis 1988 og 1997, der begge affødte omfangsrige og grundige beretninger om det forsvarets mest hensigtsmæssige dimensionering. Bertel Heurlin var repræsenteret som uafhængig sikkerheds- og forsvarspolitisk ekspert i begge kommissioner. Ud over analysen af påvirkningen fra strukturerne i det internationale system på udformningen af det danske forsvar, rummer bogen således også et sjældent indblik i forsvarskommissionernes daglige arbejde. I såvel 1988 som i 1997 var politikere den dagsordensættende gruppe, mens forsvaret – ikke mindst i kraft af kongerigets fåtallige eksperter på forsvarsområdet – indgik i kommissionerne med noget, der kunne minde om et informationsmonopol. Hverken i 1988 eller 1997 spillede de faglige organisationer nogen nævneværdig rolle.

Fremstillingen er bygget op omkring fire overordnede teser, der løber som røde tråde igennem bogen fra start til slut. Den første tese, kontrasttesen, rummer en forestilling om, at den væsentligste forskel på forsvarskommissionerne var graden af konflikt i relation til henholdsvis forsvars- og sikkerhedspolitikken. Under bipolariteten i 1988 var det frem for alt sikkerhedspolitikken, der var i centrum for de politiske slagsmål. Forsvaret var et »minusområde« præget af afpolitisering og konsensus. Modsat under kommissionsarbejdet i 1997. Her var forsvaret ikke længere blot et symbol, der skulle demonstrere solidaritet med vore allierede, men et instrument, der rent faktisk kunne anvendes og blev brugt: Dansk udenrigspolitik blev militariseret. Det sakrosankte skær, der hvilede over forsvaret under den kolde krig, var borte og forsvarspolitikken blev gjort til gen-

stand for en politiseringsgrad, der mindede om andre politikområder. Til gengæld forsvandt de store uenigheder om dansk sikkerhedspolitik, så såre de kommunistiske regimer i øst kollapsede under egen vægt.

Den anden tese, som Heurlin bygger fremstillingen op omkring, er kosmetiktesen. Som med kontrasttesen finder forfatteren heller ikke empirisk belæg for at forkaste denne tese. Kosmetiktesen er »tesen om manglende konkret sammenhæng mellem forsvarskommissionens sikkerhedspolitiske præmisser og dimensioneringen af det danske forsvar«. Relationen mellem de sikkerhedspolitiske præmisser og forsvarets konkrete udformning var hverken i 1988 eller 1997 logisk sammenhængende. Når kommissionsberetningerne i begge tilfælde foregav, at der eksisterede en sammenhæng mellem forsvars- og sikkerhedspolitik, var der således primært tale om kosmetik og legitimering af en allerede eksisterende dimensionering af de væbnede styrker.

Heurlins tredje tese er nært forbundet til kosmetiktesen. Kodificeringstesens indeholder således en antagelse om, at »forsvarskommissionerne primært har kodificeret, lovliggjort allerede iværksatte foranstaltninger og ændringer« (p. 264). Kommissionernes funktion var først og fremmest at stænke vievand på det eksisterende og allerede vedtagne. Skulle nogen have gået omkring i den vildfarelse, at forsvarskommissioner gav anledning til nyskabelse og innovation måtte de således blive skuffede. De tre »gamle« forligspartier ønskede ingen fundamentale ændringer i hverken 1988 eller 1997, derfor resulterede begge kommissioner i blåstempling af det allerede iværksatte. Også denne tese finder forfatteren empirisk belæg for.

Den fjerde og sidste tese, kontinuitetstesens, er logisk forbundet med de øvrige tre teser og

»siger, at selv om dansk forsvars funktioner er forskellige i forhold til de to forskellige verdensordener, selv om den sikkerhedspolitiske situation og de sikkerhedspolitiske vilkår er meget afvigende, og selv om der løbende er sket ændringer i dansk forsvars struktur og indhold, som efterfølgende kodificeres af kommissionerne, så er der ikke tale om dybtgående transformationer« (p. 31).

Nok har forsvaret siden begyndelsen af 1990'erne undergået omstruktureringer i harmoni med udviklingen i det internationale systems struktur og den politiske konsensus om dansk deltagelse i »krige i mystiske lande«, men noget egentlig brud er der ikke tale om. Heurlin forklarer kontinuiteten dels med afsæt i neo-realisme – det internationale system er et anarkisk selvhjælpssystem; de centrale aktører, staterne, vil søge at sikre egen overlevelse; opstillingen af militært forsvar betragtes som en overlevelsesstrategi – dels med afsæt i organisationsteorien – militæret er en gigantisk supertanker, præget af *bureaucratic politics*, som ikke umiddelbart lader sig standse eller vende. Derfor befinder vi os i dag i en situation, hvor der ikke er nogen fuld korrespondance mellem de sikkerhedspolitiske målsætninger og forsvarets – instrumentets – udformning. Ifølge forfatteren kan tesen ikke forkastes.

I Heurlins velgennemtænkte og konsistente argumentation og analyse af dansk forsvarspolitik savner man som læser dog en bestanddel: En uddybning af forhold-

det til NATO. Heurlin konstaterer indledningsvis, at det danske forsvar under den kolde krig »i meget høj grad var formet i forståelse med NATO« (p. 13). Alligevel begrænser forfatteren sig i store træk til kun at inddrage forskelle i polariteten som ekstern, uafhængig variabel. Det kunne have været interessant at få afdækket, hvilken betydning relationerne til NATO-partnerne havde for den konkrete forsvarspolitik. Ikke mindst spørgsmålet om styrkebidragets størrelse.

Dette forhold rokker dog ikke det fjerneste ved at *Magten, riget og militæret* kaster klart lys over et endnu meget ringe behandlet emne. Der er tale om en fortrinlig fremstilling, der gennem inddragelse af forklarende faktorer fra forskellige niveauer giver en grundig og fyldestgørende forklaring på det danske forsvars udvikling gennem de seneste små tyve år. Midt i en forligstid præget af mere eller mindre saglige, politiske udmeldinger udgør bogen en ædrueliggende indsprøjtning.

Jens Ringsmose
Institut for Statskundskab
Syddansk Universitet

T.H. Marshall, *Medborgerskab og Social Klasse*, København: Hans Reitzels Forlag, 2003, 152 s. kr. 175,00. Forord til den danske udgave ved Jørn Loftager. Oversættelse: Stig W. Jørgensen.

T. H. Marshalls *Citizenship and Social Class* fra 1950 er en sociologisk nyklassiker og et vigtigt bidrag til politisk teori. Den foreligger nu i en fin dansk oversættelse af Stig W. Jørgensen fra Hans Reitzel under titlen *Medborgerskab og Social klasse*. Den indeholder et velskrevet og informativt forord ved Jørn Loftager. Et klassisk værk er ofte kendetegnet ved et ligefremt og uprætentiøst sprog og en tilsvarende analyse. En analyse, der ikke desto mindre (eller måske derfor) kommer dybt i en central problemstilling. Endvidere springer analysen fra en god idé, der strukturerer forfatterens ordning af materialet.

Marshalls *Medborgerskab og Social Klasse* har dette kendetegn. Problemstillingen, der behandles på den ligefremme og dybe måde, er medborgerskabets udvikling og dets indflydelse på det system af ulighed, individers inddeling i klasser udgør (pp. 48-51, 78-80). Ideen, der strukturerer analysen, er en empirisk velunderbygget fortælling om, hvorledes medborgerskabets tre elementer – civile rettigheder, politiske rettigheder og sociale rettigheder – spiller hver deres hovedrolle i henholdsvis det 18. århundrede, det 19. århundrede og det 20. århundrede. I det 18. århundrede udkonkurrerer civile rettigheder – centralt retten til at udøve erhverv og tage arbejde hvor som helst og under hvilke som helst betingelser, man frivilligt kan forhandle sig til – traditionelle love og skikke, der beskytter det lokale erhvervsliv (pp. 58-64). I det 19. århundrede bliver de politiske rettigheder bredt ud til større dele af befolkningen, tæt koblet til de civile rettigheders udvikling. De, der forstår at udnytte deres civile rettigheder til gunstige udvekslinger på markedet, bliver kronet med politiske rettigheder. De får med andre ord status

af ejendomsbesiddere med et legitimt krav på at kunne tage del i den politiske styring (pp. 64-67).

De to første momenter af borgerskabets udvikling er historien om et sæt af rettigheder, der ikke alene er forenelige med et økonomisk system inddelt i forskellige klasser, men er en integreret del af dette system af ulighed. Rettighederne skaber nemlig så at sige et lige fundament, hvorpå systemet af økonomiske uligheder kan udvikle sig (p. 86). Omvendt er de i strid med, og spiller en vigtig rolle i bevægelsen væk fra, en traditionel klasseinddeling, der beror på et konservativt statushierarki (pp. 80-81). De er videre i strid med det tredje aspekt af den omfattende variant af borgerskabsideal, nemlig sociale rettigheder. Hvis borgerskab består i at agere frit på markedet, og politiske rettigheder beror på succes i denne henseende, så er individer, der af forskellige grunde ikke er i stand til at agere på markedet, eller er uheldige eller udygtige i denne henseende, at betragte som ikke-borgere, subsistensløse eller fattiglemmer (pp. 67-75). Det tredje moment af borgerskabets udvikling er de sociale rettigheders indtog i det 20. århundrede som en integreret del af borgerskabet og netop ikke som foranstaltninger, der var relevante for ikke-borgere. Denne udvikling igangsættes ved bestræbelser på at gøre de civile rettigheder mere end blot formelle. Disse bestræbelser for reelle lige civile rettigheder er drevet af et mere omfattende socialt lighedsideal, nemlig idealet om et genuint samfund af ligemænd (pp. 10, 93-94). Dette ideal indbefattede kravet om, at ens værd ikke alene skal opgøres i markedstermer. Således er det i strid, eller endda i krig, med markedssamfundet og en række af de civile rettigheder, der fungerer som en integreret del af dette (pp. 80, 130). Disse modsætninger er dog sandsynligvis uundgåelige og ikke nødvendigvis hæmmende for samfundets sammenhængskraft (pp. 13, 150-151).

Søren Flinch Midtgaard
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Giorgio Agamben, *État d'Exception – Homo Sacer II*, Paris: Seuil, 2003, 151 s., € 15,00.

Giorgio Agambens nyeste studie er tildelt undertitlen *Homo Sacer II*. Dermed markeres, at studiet er en opfølgning på *Homo Sacer I* fra 1995 og placerer sig imellem denne og *Remnants of Auschwitz: The witness and the archive – Homo Sacer III*. Hvor det første studie handlede om suverænitets rolle, og det sidste om status som *Musselman* i Auschwitz, handler Agambens nyeste analyse om undtagelsestilstanden. Selvom emnerne spænder vidt i de forskellige studier, er der dog tale om en vis kerne, som nummereringen *I*, *II* og *III* indikerer. Men før en sådan kerne antydes, lad os i første omgang se på Agambens behandling af begrebet undtagelsestilstanden.

Ifølge Agamben er det karakteristisk for en række retsteorier, at begrebet undtagelsestilstand er underteoretiseret eller slet ikke er medtaget (p. 9). Enkelte rets-

teoretikere har dog behandlet undtagelsestilstanden som fænomen, og Agamben gennemgår stringent Tingsteens, Friedrichs og Rossiters analyser. Konklusionen er, at litteraturen bærer præg af en opsplittning mellem de teoretikere, der mener, at undtagelsestilstanden skal reguleres via lov (altså i forfatningen), og de teoretikere, der mener, at undtagelsestilstanden ikke kan reguleres via lov. Man kan altså hævde, at undtagelsestilstanden ses henholdsvis som et begreb, der skal eller kan inkluderes i en juridisk tradition, henholdsvis som ekstra-juridisk, politisk eller endda som en anomi inden for retsteorien. Denne simple topografi (udenfor/indenfor) er ifølge Agamben utilstrækkelig til at forklare begrebet undtagelsestilstand. Som Agamben formulerer det:

»Hvis undtagelsestilstandens særkende er en (fuldstændig eller delvis) ophævelse af retsreglerne, hvordan kan en sådan ophævelse samtidig rummes i retsordenen? Hvordan kan en anomi indskrives i det retlige system? Hvis undtagelsestilstanden på den anden side blot er en faktisk foreliggende situation, og som sådan fremmed for, ja i direkte modstrid med loven, hvorledes er det da muligt, at det retlige system indeholder en lakune lige netop, når der er tale om en afgørende situation?« (pp. 42-43).

Agambens svar er, at undtagelsestilstanden hverken befinder sig uden for eller inden for den juridiske orden, men i en zone af ubestemmelighed.

Agamben kommer frem til denne konklusion ved først at afvise teorien om undtagelsestilstanden baserende sig på begrebet nødvendighed. Dette gøres gennem en kort genealogi af begrebet og en påpegning af aporier i Santi Romanos teorier om rettens oprindelse gennem nødvendighedsbegrebet (p. 53). Dernæst gennemgås Carl Schmitts teori om diktatur og undtagelsestilstand. Agamben påpeger, at til forskel fra den sædvanlige læsning af Schmitt som decisionens forherliger og hermed suverænenes magt, viser det sig, at Schmitt prøver at tænke undtagelsestilstanden ind i en juridisk kontekst. Paradoksalt for Schmitt er dog, at suverænen, som bestemmer, hvornår og hvordan en given undtagelsestilstand skal finde sted, på en og samme tid befinder sig uden for den juridiske orden (i og med at han kan beslutte, om forfatningen skal ophæves) og inden for den juridiske orden (i og med at suverænen er en del af retsordenen). På den måde placerer Schmitt undtagelsestilstanden mellem retsnormer og normer for retsrealisation, mellem *pouvoir constituant* og *pouvoir constitué*, mellem norm og decision (p. 86). Hermed insisterer Schmitt på, at undtagelsestilstanden har sin egen juridiske orden.

Gennem en spændende udredning af relationen mellem Schmitt og litteraturteoretikeren Walter Benjamin viser Agamben, at Schmitt opbygger sin teori om undtagelsestilstanden som modspil til Benjamins. Hvor Benjamin prøver at tænke undtagelsestilstanden uden for enhver juridisk kontekst, prøver Schmitt at integrere undtagelsestilstanden i en sådan (p. 101). Agambens pointe til forskel fra begge er, at

»I virkeligheden befinder undtagelsestilstanden sig hverken uden for eller inden for den retlige orden, og problemet med at definere den har at gøre med, at der er tale om en tærskel eller gråzone, hvor begreberne inden for og uden for ikke gensidigt udelukker hinanden, men gør hinanden ubestemmelige« (p. 43).

Der er altså tale om et tomrum – et *no man's land* mellem ret og politik eller en zone af anomi, om man vil – som undtagelsestilstanden åbner op for.

Med denne vinkel på undtagelsestilstanden trækker Agamben en historisk genealogi tilbage til romersk ret og institutionen *Justitium*. Når Senatet i lyset af en overhængende fare for republikken proklamerede et *Justitium*, var det netop suspension af *al* ret som sådan. Her er det, påpeger Agamben, at den historiske parallel til undtagelsestilstanden skal findes – en indsigt, som kun ganske få teoretikere har antydnet, og som senere er blevet glemt i behandlingen af undtagelsestilstanden. Denne forglemmelse skyldes primært, at institutionen *Justitium* er blevet analyseret som et antropologisk fænomen i og med, at institutionen blev brugt i forbindelse med suverænenes død – altså som overgang fra anomi til orden. Den centrale pointe er, at begravelses-ceremonien eller festivalen relateret hertil bygger *bro* mellem anomi og ret, mellem anarki og *nomos* (p. 118). Agamben viser, at begge disse egenskaber findes i suverænen, og at der eksisterer en *hemmelig solidaritet* mellem disse to sociale kræfter. Følgende Schmitt påpeger Agamben, at enhver normativitet har brug for undtagelsen for at blive appliceret. Disse to sociale kræfter finder Agamben derefter i en kort analyse af de romerske retsbegreber *auctoritas* og *potestas*, som blot bekræfter, at der eksisterer et split, men samtidig en *nødvendig* relation mellem anomi og ret. Det er nøjagtigt her, at essensen af studiet kan findes. Efter et ekstremt indviklet puslespil erklærer Agamben, at

»Det vestlige juridiske system præsenterer sig selv som en dobbelt struktur bestående af to på en og samme tid heterogene og forbundne elementer. Et element, der er normativt og retligt – som vi kan indskrive her af bekvemmelighed under rubrikken *potestas* – og et anomisk og metajuridisk element – som vi kan rubricere under begrebet *auctoritas*« (p. 144).

Undtagelsestilstanden er i den forbindelse den oprindelige bestemmelse mellem sådanne to kræfter, der artikulerer og holder de to elementer sammen ved at instituere en zone af ubestemmelighed mellem anomi og *nomos*, mellem liv og ret, mellem *auctoritas* og *potestas*. Her findes altså kernen i Agambens analyse samt klare referencer til *Homo Sacer I* med dennes påpegning af suverænitets skabelse af det nøgne liv.

Normativt ser Agamben denne struktur som en *fictio*, men så længe disse to elementer holdes i skak, vil den indbyrdes dialektik fungere. Problemet opstår, når undtagelsestilstanden bliver reglen, som Benjamin påpeger, og det er nøjagtigt, hvad Agamben argumenter for er ved at ske. Det er i dette lys, at vi skal læse Guantanamo-fangernes status som *detainees* – uden for enhver ret som nøgent liv, og det er i dette lys, at Agamben påpeger, at det vestlige juridiske-politiske system er ved at transformere sig til en dødsmaskine, hvor nøgent liv konstant produceres af denne (p. 145).

Agambens analyser er som altid ekstremt kreative og ambitiøse. Det er både en styrke og en svaghed; en styrke på grund af den kreativitet, der ligger i analysen og genealogierne, og en svaghed netop på grund af den ekstremt ambitiøse tilgang, der ligger i at finde *kernen* ved vestlig politisk tænkning. Det er umuligt her at komme ind på de mange svagheder ved analysen, men de er næsten alle

relateret til en grundlæggende indsigt som *efterfølgende* forsøges påvist gennem et kreativt puslespil. Det virker, som om at analyserne fra *Homo Sacer I* med vold og magt skal videreføres, og undtagelsestilstanden teoretiseres dermed ind i dette system. Endvidere er studiet alt for kort, og man lades som læser i høj grad i stikken. Som sådan kan studiet absolut ikke anbefales til menigmand. Når det er sagt, er undertegnede dog sikker på, at når oversættelsen til engelsk finder sted, vil bogen blive obligatorisk læsning inden for videregående politisk teori i lang tid fremover.

Thomas Broeng Jørgensen
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet

Paul Hirst, *Krig og magt i det 21. århundrede*, København: Hans Reitzels Forlag, 2003, 217 s., kr. 225,00. Oversat af Christian Bundegaard fra *War and Power in the 21st Century*, 2001.

Paul Hirst var en yderst alsidig forsker. Han er først og fremmest kendt for sine analyser af globaliseringen og dens økonomiske og politiske konsekvenser. I denne bog er fokus på krigens betydning for samfundsudviklingen. Formålet er at se på, hvilken udvikling »statsmagten, de væbnede konflikter og det internationale system kan komme til at gennemgå i det kommende århundrede« (p. 7).

Anslaget er dog historisk. Kapitel 1 handler om krigens former og den våbenteknologiske udvikling. Argumentet er, at den nuværende »revolution i militære anliggender« (Revolution in Military Affairs, RMA) bør sættes ind i en historisk sammenhæng. To store militære revolutioner har formet den moderne verden: krudtrevolutionen i det 16. århundrede og sammenkædningen af industrialisering og krig fra midten af det 19. århundrede. Senest har atomvåbnene ændret krigens karakter; de er kun nyttige til afskrækkelse, i direkte anvendelse indebærer de fare for selvdestruktion. På den måde har atomvåben medført, at krigen nu spiller en mere tilbagetrukket rolle i forhold til samfundsudviklingen. Og så alligevel: Atomvåben kan siges »at have beredt vejen for liberalismen, for uden atombomben havde risikoen for en krig mellem supermagterne i årene efter 1945 været meget høj« (p. 49).

Kapitel 2 fokuserer på den moderne stat og det moderne internationale systems udvikling. De to ting hænger naturligvis sammen; normen om gensidig anerkendelse i det internationale system er med til at styrke regenternes kontrol over »deres« territorier. Hirst lægger stor vægt på den vestfalske fred i 1648. Den banede vej for staternes voldsmonopol og sikring af intern fred i landene; og den gjorde statsræson – dvs. relationer baseret på interesser og magtbalance i stedet for ideologi/religion – til det afgørende element i de eksterne relationer. Hirst bekender sig som realist; realismen formulerer »væsentlige læresætninger for statsmandskunsten« (p. 70) i et system præget af konkurrerende stater. Han understreger samtidig den suveræne territorialstats afgørende betydning for det

gennembrud for kapitalismen, der kom senere, i det 18. og 19. århundrede. Staten, det internationale system og verdenshandelssystemet er »helt grundlæggende i vores verden« (p. 90) og er ikke på vej til at blive erstattet af noget andet.

Med kapitel 3 ser vi fremad, på krigens fremtid. Krig mellem de højtudviklede lande er ikke længere sandsynlig: de bygger på demokrati og fælles institutioner og vil i øvrigt hellere handle end føre krig. Der vil være intern konflikt i svage stater, og den voksende ulighed kan medføre terrorhandlinger (bogen er skrevet før 11. september 2001). RMA vil »højteknologisere« krigsførelsen, men det vil vare årtier, før den når sit fulde potentiale; i den nærmeste fremtid vil vi se flere »intelligente våben« og robotter. Voksende miljøproblemer og et stærkere Kina kan blive en trussel mod den internationale stabilitet senere i århundredet, men det er svært at se nu, hvorledes voldelige konflikter knyttet hertil vil forløbe.

Kapitel 4 om det internationale systems fremtid spørger, om staten er på retur på grund af globalisering, kommunikation over grænser, miljøkriser mv. Svaret er klart nej; staten vil fortsat spille en central rolle, også selvom det sker inden for rammerne af et forstærket internationalt samarbejde. Samtidig er Hirst ganske skeptisk med hensyn til at gøre samarbejdet mere demokratisk; det er yderst vanskeligt at skabe demokrati på internationalt plan.

I den danske udgave af bogen er tilføjet et »efterskrift«. Det drejer sig om en artikel af Hirst fra 2002, der ajourfører bogens konklusioner. Hirst understreger, at de teknologiske, økonomiske, miljømæssige og normative kræfter, han har analyseret, vil føre til flere konflikter snarere end færre. En bedre fremtid vil kræve, at borgerne i de rige industrilande vil »forhøje ulandsbistanden, byde immigranter velkomne og søge at eliminere kilderne til konflikt i stedet for at undertrykke dem, der griber til våben« (p. 195).

Det er en nyttig og interessant bog, især for dem, som søger et hurtigt historisk og aktuelt overblik over staternes og det internationale systems udvikling med fokus på udsigterne for væbnet konflikt. Svagheden ved formatet er, at man ikke rigtig kan nå at komme i dybden med analysen på de enkelte områder. Derfor står mange spørgsmål ubesvarede tilbage: Hvad er egentlig sammenhængen mellem krig og statsdannelse før og nu? Staterne vil bestå, javel, men hvilke forandringer har de egentlig undergået, økonomisk, politisk og institutionelt? Hvor stor rolle for samfundsudviklingen skal teknologien, især den militære, tilkendes, sammenholdt med andre relevante faktorer? Tegner fremtiden sig virkelig så relativt mørkt? Er det ikke et kæmpemæssigt fremskridt, at krig mellem stormagterne er højst usandsynlig?

Der er altså nok at tage fat på, og ny læsere kan fint begynde med Hirsts bog. Det er betydeligt mere interessant at få mangelfulde svar på store de store spørgsmål, som Hirst rejser, end det er at få fyldestgørende analyser af petitesser. Vi kommer til at savne Hirsts indspark i debatten; hvor er det urimeligt, at han ikke fik mere tid at leve i.

Georg Sørensen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Axel Honneth, *Behovet for anerkendelse*, København: Hans Reitzels Forlag, 2003, 166 s., kr. 225,00. Redaktion og indledning ved Rasmus Willig. Oversættelse: Mogens Chrom Jacobsen.

Axel Honneth er Jürgen Habermas' efterfølger i filosofiprofessoratet ved universitetet i Frankfurt am Main, og han er samtidig direktør for det Institut für Sozialforschung, som fra begyndelsen af 1930'erne – med Max Horkheimer og Theodor W. Adorno i spidsen – dannede den institutionelle ramme om udviklingen af den kultur- og samfundsteoretiske position, som er kendt under betegnelsen »Kritisk teori« eller »Frankfurterskolen«.

Honneth markerer sig både via sin institutionelle position og via sin teoriudvikling som den centrale figur i den kritiske teoris tredje generation. Hans teoretiske position er original, højt kvalificeret, nuanceret og inspirerende. Der er derfor al mulig grund til, at kendskabet til ham højnes, og den foreliggende udgivelse er et glimrende sted at starte (eller læse videre) for interesserede danskere. Der er tale om et velkomponeret udvalg på seks artikler, som stammer fra perioden 1990-2001, og som til lejligheden er forsynet med en udmærket indledning af redaktøren, Rasmus Willig.

Den kritiske teoris udvikling har været præget af både kontinuitet og brud. Den første teoretikergenerations særegne kombination af oplysningsfilosofisk normativitet, neomarxistisk samfundsanalyse og psykoanalytisk individteori har også dannet det identitetsstiftende fundament for de senere generationer, men teoriudviklingen har samtidig været kendetegnet ved relativt omfattende opgør og nyudviklinger, hvor diskussioner med andre teoretiske traditioner har spillet en stor rolle. Således var anden generation (med Habermas som den centrale figur) eksponent for et opgør med den totaliserende negativitet, som Horkheimer og Adornos teori var endt i efter 2. verdenskrig.

Dette opgør repræsenterede en kommunikationsteoretisk vending af den kritiske teori, hvor den centrale emancipatorisk-normative kategori – den humane fornuft – i dialog med angelsaksisk sprogfilosofi søgtes begrundet i et alment rationalitetspotentiale i det menneskelige sprog: en transcendental orientering mod herredømmefri gensidig forståelse. Med udgangspunkt i dette normative fundament udviklede Habermas sin kritiske diagnose af moderniteten som karakteriseret ved et konfliktforhold mellem en kommunikativt organiseret livsverden og markedets og statens formelt organiserede, selvstændiggjorte systemer. Diagnosen påpegede endvidere en ekspansiv tendens i de formelle systemers udvikling og en deraf følgende tingsliggørende »kolonisering« af livsverdenen og dermed af den herredømmefri kommunikations realiseringsmuligheder.

Axel Honneth arbejder videre i forlængelse af denne kommunikationsteoretiske vending af den kritiske teori, men han gør op med den transcendentale forankring af normativiteten i en almen, moralsk telos i sproget. I stedet reflekterer Honneth den emancipatoriske normativitet i forhold til den konkrete kommunikative interaktion mellem individer og den processuelle, intersubjektive erfaringsdannelse, som finder sted her. Den kritiske teoris normative grundlag skal altså ifølge Honneth findes i konkrete moralske erfaringsprocesser, og det afgørende

omdrejningspunkt for disse erfaringsprocessers positive eller negative karakter er spørgsmålet om social anerkendelse. Med udgangspunkt i en begrebslig sondring hos Hegel udvikler Honneth en teori om social anerkendelse, som skelner mellem kærligheden som de private relationers anerkendelsesform, den formelle respekt og tolerance som den retlige anerkendelsesform og solidariteten og forskelsværd-sættelsen som de sociale fællesskabers anerkendelsesform.

I modsætning til Habermas' abstrakte lokalisering af kilden til modernitetens patologier i de formelle systemers ødelæggende indtrængen i livsverdenen og dermed den kommunikative rationalitets virkefelt finder Honneth altså baggrunden for samme patologier i krænkelsen af individers basale behov for anerkendelse. Et velfungerende socialt, kulturelt og politisk liv forudsætter en kommunikativ interaktion, hvor individerne yder hinanden anerkendelse på de tre nævnte niveauer – ellers gøres der ikke positive moralske erfaringer, og foragt, dysfunktioner og vold breder sig i de sociale relationer.

Dette anerkendelsesteoretiske grundsynspunkt udfoldes på forskellig vis og i dialog med en flæthed af teoretikere i bogens artikler. Der er gennemgående tale om højaktuelle refleksioner – for eksempel diskuteres arbejdsløshed i et anerkendelsesperspektiv, som tydeliggør, at arbejdsløshedens skandale ikke mindst ligger i dens karakter af nægtelse af anerkendelse og dermed dens fundamentale identitetsmæssige krænkelse af de berørte. Alt sammen særdeles velargumenteret og inspirerende.

Dog forekommer det mig, at Honneth smider et par børn ud med badevandet, når han helt dropper system-livsverden konflikten som dynamisk akse. Jeg er enig i hans kritik af Habermas' sprogteoretiske udfoldelse af begreberne, men det synes nærliggende, at man også i et anerkendelsesteoretisk perspektiv kan tale om systemiske processer og elementer af sagstvang, som virker konditionerende og problematiserende ind på den kommunikative interaktions udfoldelsesbetingelser og dermed på den moralske erfaringsdannelse og de processer, hvor gensidig social anerkendelse ydes eller nægtes. Men denne indvending skal ingeni lunde stå i vejen for en varm anbefaling af bogen.

Oversætteren, Mogens Chrom Jacobsen, har kæmpet bravt med de lange, snørkede sætninger, som traditionen tro kendetegner den kritiske teoris tekster. Resultatet er i forståelsesmæssig forstand hæderligt, men det er ikke just et letflydende dansk, der er tale om. Det skal nu ikke lægges ham til last, for opgaven er notorisk vanskelig. En enkelt meningsforstyrrende skævert: »Klassenlage« oversættes gennemgående »klasselag«, hvilket ikke giver mening – »klasseposition« eller »klassemæssig placering« er bedre.

Henrik Kaare Nielsen
Institut for Æstetiske Fag
Aarhus Universitet

Brian D. Taylor, *Politics and the Russian Army. Civil-Military Relations, 1689-2000*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, 355 s., \$75,00.

Denne bog udgør et forfriskende opgør med journalistisk og politologisk vanetænkning angående Ruslands væbnede styrker og deres formodede udemokratiske instinkter! Forlægget for bogen er forfatterens politologiske ph.d.-afhandling, *The Russian Military in Politics* (MIT, 1998); Taylor er i dag adjunkt i statskundskab på University of Oklahoma. Allerede de omstændigheder borger for, at Taylor ikke er letkøbt, og bogen udfolder da også det store metodologiske apparat og relaterer sig til den komparative forskning i militærkup samt forholdet mellem civil og militær magt. På engelsk hedder sagområdet »civil-military relations« (bogens undertitel), et forskningsfelt, der har fået særlig aktualitet af kommunismens sammenbrud og de mange postkommunistiske småstaters ønske om optagelse i NATO. Nok så vigtigt bygger Taylor på et meget omfattende empirisk materiale, herunder arkivmateriale vedrørende Kornilov-affæren i 1917, Stalins udrensninger inden for det sovjetiske officerskorps i 1937 som led i terroren samt Khrushchev-periodens forskellige episoder af delikate civil-militære relationer. Taylor er bestemt heller ikke tyndbenet med hensyn til de væbnede styrkers rolle i forbindelse med det fejlslagne august-kup og Sovjetunionens sammenbrud eller de adskillige kriser og interventioner, som nutidens demokratiske Rusland har på samvittigheden.

Ikke desto mindre er pointen i hele Taylors arbejde som antydnet, at Ruslands væbnede styrker netop ikke er et skoleeksempel på utidig indblanding i det civile politiske liv med hede drømme om at kuppe »uduelige« politikere fra magten – tværtimod! Resultatet af hans imponerende forskning i den russiske hærs politiske rolle op gennem historien sammenfatter Taylor i tesen »a norm of civilian supremacy in sovereign power issues« (p. 340 og *passim*). Ikke, at der ikke er slinger i valsen i dagens Rusland – Taylor ser på militærets komplekse rolle i såvel Augustkuppet i 1991, konfrontationen med det russiske parlament i efteråret 1993, kontroversen med Ukraine om Sortehavsflåden, konflikterne i Transdnestrien (Moldova) og Abhasien (Georgien), Tjetjenien-krigene og endelig episoden med den midlertidige erobring af lufthavnen i Pristina som et særligt russisk efterspil til NATOs luftkrig på grund af Kosovo i 1999. Men hver gang kan Taylor påvise, at militæret enten ikke handler på egen hånd, men på civile politikere som Jeltsins foranledning, eller, at den militære ledelse mangler kontrol over lokale militære aktører (knap så betryggende).

På den måde leverer Taylor skyts til tesen om, at den egentlige prætorianisme – dvs. ulovlig og/eller uvedkommende politiseren fra militære aktørers side, men ikke nødvendigvis kun herfra – primært er at finde blandt Ruslands civile magthavere og politikere, ikke mindst efterretningstjenesterne og deres civile »magtministerier« (se Mark Galeotti, »The 'Power Ministries' and Russian Foreign Policy«, pp. 153-170 i Jakub M. Godzimirski (ed.) *New and Old Actors in Russian Foreign Policy*, Oslo: NUPI, 2000). Med hensyn til eksponenter for politologisk vanetænkning – den rygmarvsagtige tese om den russiske hærs olitiseren bag om ryggen på Jeltsin og mere åbenlyst nu under Putin – kan nævnes en notabilitet inden for den politologiske Ruslandsforskning som Michael McFaul, selv om han ikke lige kan tage til genmæle her i *Politica* (se hans vidnesbyrd til den amerikanske kongres, gengivet i *Johnson's Russia List*, no. 7348, 2 October 2003). I det

hele taget kan man læse Taylors bog som en påmindelse om ikke uden et solidt kildegrundlag at bruge Graham Allisons *bureaucratic politics* model: den har nok størst gyldighed i hans hjemland USA.

Som man kan forstå er Taylor hverken poppet eller tandløs, men måske bør man alligevel knytte et par kritiske overvejelser til denne ret begejstrede anmeldelse. Den ene og mest alvorlige er, at det er lidt af et kunstgreb for Sovjetunionens vedkommende analytisk at operere med en autonom militær sfære, idet Sovjetunionen ikke bare havde et militær/industrielt kompleks, men VAR eet stort militær-industrielt kompleks, som det er blevet sagt. Det ophæver lidt af betydningen af Taylors betoning af Sovjethærens norm om civil overhøjhed, selv om det naturligvis ikke var hæren som sådan, der var magtfaktoren bag Sovjetsamfundets massive militarisering og indoktrinering af autoritære normer om »disciplin«, »årvågenhed« og hele krigsterminologien med »fronter«, »klassekamp«, »folkefjender«, »bagland« osv. samt planøkonomiens systematiske tilsidesættelse af den civile sektors behov. Pointen i Taylors kronologiske analyse er nemlig, at fra og med Dekabristoprørets fiasko i 1825 var det slut med nævneværdige prætoriske tilbøjeligheder. Med andre ord er tesen om den civile overhøjhed som normen blandt russiske militærfolk en tese om kontinuitet i den russiske værnskultur. Det er formentlig rigtigt, men det underspiller unægtelig, at de kommunistiske militærapparaters overraskende indsocialisering i noget, der ligner civile normer skete af nød og i skyggen af *gulag* – ikke af lyst eller fordi der var alternativer.

Den anden indvending er, at anden verdenskrig behandles for stedmoderligt i lyset af, at Taylors analyseapparat lægger op til, at internationale strukturelle eller kulturelle forhold kan spille en rolle med hensyn til militærets interventionisme. Det er ærgerligt, at en kapacitet som Taylor ikke har nogen kommentarer til nazikollaboratøren general Vlasov og hans program for en omstyrtelse af Stalinregimet. Vlasov-bevægelsen er ellers blevet taget på ordet af sovjetologer som kilde til den ucensurerede politisk kultur i Sovjetunionen, og Vlasov lægger navn til et helt kapitel i Dmitrij Volkogonovs Stalin-biografi fra 1988. Bortset fra det er konklusionen, at Taylors bog er særdeles lødige og mere original og stringent i sin begrebsanvendelse end andre bidrag på området.

Mette Skak
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Bernt Aardal (red.), *Velgere i villrede... En analyse af stortingsvalget 2001*, Oslo: N. W. Damm & Søn AS, 2003, 269 s., Nkr. 398,00.

Velgere i villrede udgør det seneste skud på den solide stamme af norske vælgeranalyser. Fokus rettes mod valget til Stortinget d. 10. september 2001, men linjerne trækkes også bagud for at sætte resultatet af 2001-valget ind i den historiske kontekst. Analyserne baserer sig således på rækken af spørgeskemaundersøgelser, der har været gennemført efter (næsten alle) stortingsvalgene siden 1957.

Bogen rummer elleve kapitler skrevet af fem forskellige forfattere. I kapitlerne et og to giver Bernt Aardal en oversigt over 2001-valgets resultat samt den forudgående valgkamp. De dominerende issues fra valgkampen (skatter/afgifter og skolepolitikken) bliver identificeret, og deres betydning for valgresultatet illustreres – også i forhold til vælgernes vandringer siden 1997-valget. Det issuedomineerede perspektiv fortsættes i kapitlerne tre og fire, hvor Aardal viser, at der blandt norske vælgere kan identificeres ikke mindre end seks latente holdningsdimensioner (kaldet indvandring-solidaritet, offentlig-privat, vækst-(miljø-)værn, moral-religion, global-national og centrum-periferi). Tilsammen er disse dimensioner i stand til at forklare mere end 60 pct. af variationen i vælgeradfærden.

Frode Berglund viderefører disse analyser i kapitel fem ved først at vise partiernes sociostrukturelle forankring for dernæst gennem en inddragelse af holdningsdimensionerne i en samlet model at demonstrere styrken af sammenhængen mellem de tre niveauer social struktur, holdninger og partivalg. Trods ofte fremsatte påstande om modellens irrelevans for analyser af moderne politik kan Berglund dermed afvise, at 2001-valget skulle udgøre »skillelinjemodellens endeligt« (p. 107). Denne konklusion forstærkes yderligere af kapitel seks, hvor Henry Valen gennemfører en nærmere analyse af geografisk betingede forskelle i vælgeradfærden.

De følgende fire kapitler omhandler en række mere enkeltstående emner. I en analyse af betydningen af vælgernes faktuelle politiske viden kan Ingunn Opheim Ellis i kapitel syv afvise kognitiv mobiliserings-litteraturens påstand om, at velinformerede vælgere vender ryggen til det parlamentariske demokrati: Det er tværtimod de velinformerede nordmænd, der deltager mest. Aardal og Hanne Marthe Narud fortsætter myteaflivningen i kapitel ti, hvor de er ude af stand til at finde »enkle og direkte lederskapseffekter« (p. 240) i forhold til vælgeradfærden, og dermed kan afvise påstanden om, at personfaktorer afgør vælgernes adfærd. Ligeledes kan Aardal i kapitel ni tilbagevise tesen om, at den øgede ustabilitet, der har kunnet konstateres ved norske valg siden midten af 1980'erne, skyldes en øget politisk mistillid. Snarere er mistilliden knyttet til vælgernes syn på indvandring, den geografiske periferis stilling over for det politisk-økonomiske centrum samt spørgsmålet om hvor mange af oliepengene, der skal omsættes i forbedret service her og nu.

En mere bekymret tone anslås dog af Narud i kapitel otte, hvor hun på baggrund af en analyse af vælgernes ønsker til sammensætningen af regeringen efter valget konkluderer, at »velgerne har problemer med å skille ut relevante alternativer« (p. 205). Sammen med vælgernes større usikkerhed og den store volatilitet i valgresultaterne siden 1980'erne, som påvises i kapitel et, leder denne observation Aardal til samlet at konkludere, at de norske vælgere er i vildrede og måske endda på vildspor (jf. det konkluderende kapitel elleve). Han påpeger dog i samme omgang, at denne konklusion må modereres i lyset af de relativt faste sociostrukturelt forankrede dimensioner i vælgernes holdninger.

Netop på dette punkt melder min hovedindvending mod bogen sig. Det forekommer mig således, at konklusionens bekymring for den demokratiske betydning af rådvilde vælgere – der fremhæves af bogens titel – kunne have været

mindsket, hvis bogen mere stringent havde anvendt den analysemodel, der mere eller mindre eksplicit kommer til udtryk i de første fem kapitler. Modellen minder i sin grundstruktur om den model, der anlægges i analyserne af de seneste danske valg, og kan kort opridses således: Vælgerne orienterer sig grundlæggende efter relativt faste skillelinjer (fx de seks dimensioner i norsk politik), men disse skillelinjers indflydelse på det konkrete valg afgøres af hvilke issues, der er på dagsordenen i valgkampen. Og eftersom vælgerne kan have forskellige partipræferencer på de forskellige skillelinjer, vil valgkampens aktivering af denne eller hin skillelinje altså være afgørende for, hvilke præferencer vælgerne lægger til grund for deres beslutning. I et samfund i forandring, og hvor partierne arbejder bevidst med at forme deres policy-profil (et forhold, der overses i bogen), må man derfor forvente en vis grad af ustabilitet i vælgeradfærden – særligt når dagsordenen ved valgene ændres så markant, som det er sket i Norge gennem 1990'erne (1993: EU; 1997: sundhed og ældreomsorg; 2001: skatter/afgifter og skolepolitik).

Ligeledes kan vælgernes manglende evne til at identificere »relevante« regeringsalternativer bero på forskelle i prioriteringerne af de forskellige skillelinjer (noget, der ikke er undersøgt i bogen). Regeringsalternativernes relevans afgøres i bogens optik udelukkende i forhold til et traditionelt højre-venstre mønster, der har præget det parlamentariske liv; men i det omfang, vælgerne reagerer på basis af op til seks skillelinjer, bliver et sådant endimensionalt perspektiv utilstrækkeligt, hvis man vil afgøre, om vælgerne træffer konsistente valg eller er i vildrede. Med andre ord sidder jeg tilbage med fornemmelsen af, at en stærkere prioritering af det udvidede skillelinjeperspektiv (som skitseret ovenfor) i højere grad ville have ledt forfatterne til at se, hvad de opfatter som truende opløsningstendenser, som et udslag af en kompleks skillelinjestruktur koblet med en omskiftelig politisk dagsorden og bevægelige partier. I dette perspektiv fremstår de norske vælgere mindre forvirrede og mere eftertænksomme, end bogen lægger op til.

Denne indvending i forhold til tolkningen af resultaterne skal dog ikke stå i vejen for en anbefaling af bogen til læsere interesseret i vælgeradfærd og/eller norsk politik. På begge områder rummer bogen en række nyttige indsigter, som også kan berige den danske diskussion.

Rune Stubager
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Modtagne bøger

- Bevir, Mark & Frank Trentmann, *Markets in Historical Contexts. Ideas and Politics in the Modern World*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Blom-Hansen, Jens & Jørgen Grønnegård Christensen, *Den europæiske forbindelse*, Magtudredningen, Århus: Magtudredningen, 2004.
- Boje, Per & Morten Kallestrup, *Marked, erhvervsliv og stat. Dansk konkurrence-lovgivning og det store erhvervsliv*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Bryld, Claus, *Den socialdemokratiske idéarv*, Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 2004.
- Buzan, Barry & Ole Wæver, *Regions and Powers – The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Den jyske Historiker Nr. 102-103, *Danmark under den industrielle revolution*, Århus, December 2003.
- Germer, Peter, *Indledning til Folkeretten*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2004.
- Heurlin, Bertel, *Riget, magten og militæret. Dansk forsvars- og sikkerhedspolitik under forsvarskommissionerne af 1988 og af 1997*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Hoff, Jens (red.), *Danmark som informationssamfund. Muligheder og barrierer for politik og demokrati*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Kaspersen, Lars Bo & Flemming Mikkelsen (red.), *Historisk sociologi*, Frederiksberg: Forlaget Sociologi, 2004
- Kjær, Ulrik & Poul Erik Mouritzen (red.), *Kommunestørrelse og lokalt demokrati*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2003.
- Koch, Ida Elisabeth, Kristine Røberg, Sten Schaumburg-Müller & Jens Vedsted-Hansen, *Menneskerettigheder og magtfordeling. Domstolskontrol med politiske prioriteringer*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Nielsen, Hans Jørgen, *Er danskerne fremmedfjendske? Udlandets syn på debatten om indvandrere 2000-2002*, Rockwool Fondens Forskningsenhed, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Ottosen, Mai Heide, *Samvær til barnets bedste? Om regler og praksis på samværsområdet*, København: Socialforskningsinstituttet, 2004.
- Petersen, Jørn Henrik & Klaus Petersen (red.), *13 udfordringer til den danske velfærdsstat*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2004.
- Riis-Hansen, Maiken & Ditte Maja Simonsen, *Når værdier sættes på skrift – værdigrundlag og skabelse af offentlig organisationsidentitet*, København: Forlaget Politiske Studier, 2003.
- Safranski, Rüdiger, *Hvor meget globalisering tåler mennesket?*, København: Akademisk Forlag, 2004.

- Svensson, Palle, *Danskerne, magten og demokratiet*, Magtudredningen, Århus: Magtudredningen, 2004.
- Torfig, Jacob, *Det stille sporskifte i velfærdsstaten. En diskursteoretisk beslutningsprocesanalyse*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Vedung, Evert & Erik Klefbom, *Ozonhålet. Globalt, nationellt, lokalt*, Malmö: Liber, 2002.
- Warring, Anette, *Historie, magt og identitet – grundlovsfejringer gennem 150 år*, Magtudredningen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2004.
- Wood, Elisabeth Jean, *Insurgent Collective Action and Civil War in El Salvador*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Øllgaard, Jørgen & Mogens Ove Madsen (red.), *magt.dk – kritik af Magtudredningen*, København: Frydenlund, 2004.
- Østergaard, Clemens Stubbe, *Kinas eksperimenter – reformer og stormagtsstatus*, København: Columbus, 2004.

Abstracts

Lotte Jensen and Eva Sørensen

Networks – from precondition to tool for governing and democracy

Networks are not a new phenomenon, but the way they are being perceived by researchers as well as by practitioners is currently changing. Formerly networks were primarily being perceived as an unavoidable governing problem. Today they are to an increasing extent seen as the solution to many governing problems - a new tool kit for public administrators and politicians. However, under what conditions and in what way do networks contribute to efficient governing of society, and to what extent can they contribute to ensuring democracy in the governing process.

Jacob Torfing

Discursive Negotiation Networks in Active Labor Market Policy

The shift from welfare to workfare has manifested itself as a quiet change in the welfare state. The workfare reforms came about in a broad national negotiation network. Different discursive conceptions brought the political players together and paved the way for a broad political compromise on an active labor market policy. The negotiation network contributed not only to effective social governance, but was also fairly democratic. One problem was, however, that the elected politicians did not have influence on the actual policy definition that followed in the wake of the compromise reached by the negotiation network.

Signy Irene Vabo, Gro Sandkjær Hanssen og Jan Erling Klausen

Democracy and Participation in Urban Policy Networks – Experiences from Norway

How to create economic growth and at the same time further living conditions social equalization – that is a central challenge in urban policy today. In Oslo and Bergen, recent political initiatives seek to live up to these challenges. In that connection, the formation of policy networks illustrates a key trend in collective actions in urban communities. The four political initiatives analyzed in the article are based on different forms of cooperation in functionally based networks. The question of participation is central, and the specific solution processes are discussed on the basis of a theoretic perspective on democracy, legitimacy and effective decision making. The analysis shows the two cities' approaches to practical participation, and problematizes the transition from traditional democratic forms of governance to network-based processes.

Martin Marcussen

A Transnational Network of Central Banks

Central banks are increasingly globally oriented and organized. The purpose of the article is to substantiate the claim that a transnational governance network of central banks exists. The article describes the members of this network - the central bank governors, as well as the international organizations within which central bankers meet - and the public policy that is being produced by the network. It is concluded that the present network is very stable and that no internal and external factors seem to threaten the structure or the very existence of the network.

Esben Bergmann Schjødt og Gert Tinggaard Svendsen

Institutional Economics and Social Capital Theory: An Integrated Perspective on Economic Growth

Based on New Institutional Economics and social capital theory, we argue that trust may enhance economic growth when reducing transaction costs in a society. Applying four trust measures demonstrates that the stock of social capital between citizens in Denmark is roughly three times higher than in Russia. Also, these trust measures partially explain the size of income in both countries. Thus, our preliminary results suggest that social capital is indeed a new production factor that may help explain why some countries are richer than others. Finally, the present events in Russia and the fundamental lack of institutional trust seem to confirm our findings hence threatening overall economic growth in the long run.

Om forfatterne

Eva Sørensen, professor i offentlig organisation og demokrati ved Roskilde Universitetscenter. Forsker i demokratirelaterede spørgsmål af teoretisk og empiriske karakter, der knytter sig til udviklingen i den offentlige sektors organisationsformer og rolleforestillinger. E-mail: eva@ruc.dk

Lotte Jensen, lektor i offentlig forvaltning ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet. Forsker i styringsrelaterede spørgsmål relateret til regering og centraladministration, herunder især Finansministeriet i Danmark og internationalt, samt i komparativ boligpolitik i Norden. E mail lj@ifs.ku.dk

Jacob Torfing, professor i politik og institutioner ved Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitetscenter. Er medstifter af Dansk Center for Diskursteori, leder af Center for Demokratisk Netværksstyring og tilknyttet Dansk Center for Arbejdsmarkedsforskning (CARMA). Har skrevet en lang række artikler om diskursteori, netværksstyring og arbejdsmarkedspolitik. E-mail: jtor@ruc.dk

Signy Irene Vabo, dr. polit. i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo i 2002, og har siden 1994 vært forsker ved Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR). Er hun for tiden engasjert i 20 pct. stilling som førsteamanuensis ved Høgskolen i Oslo, Studiet for offentlig styring. Hennes forskning konsentrerer seg om kommunesektoren, herunder lokaldemokrati, forholdet mellom stat og kommune, kommunal organisering og styring. E-mail: signy.vabo@nibr.no

Gro Sandkjær Hanssen, cand. polit. i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo i 2002 og forskningsassistent ved Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR). Har tidligere arbeidet som høgskolelektor i statsvitenskap ved Høgskolen i Oslo, Studiet for offentlig styring. E-mail: gro.hanssen@nibr.no

Jan Erling Klausen, cand. polit. i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo. Ansatt ved Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) siden 1994. Har hovedsakelig håndtert forskningsprosjekter knyttet til lokaldemokrati, relasjonene mellom stat og kommuner og kommunale styringsformer, spesielt bydels- eller distriktsorganisering i skandinaviske bykommuner. E-mail: jan.e.klausen@nibr.no

Martin Marcussen, ph.d., lektor i offentlig forvaltning ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet. Har skrevet bøgerne *Ideas and Elites. The Social Construction of Economic and Monetary Union* (Aalborg Universitetsforlag, 2000) og *OECD og idéspillet. Game Over?* (Hans Reitzels Forlag, 2002). Han er medlem af *Centre for the Study of Democratic Network Governance* (Roskilde Universitetscenter) og arbejder i øjeblikket på et SSF-finansieret forskningsprojekt om transnationale netværk af centralbanker. E-mail: mm@ifs.ku.dk

Esben Bergman Schjødt, cand.scient.pol. og MA i russiske og østeuropæiske studier. Fuldmægtig i Københavns Kommune. Har i 2002 publiceret "Transition to Market Economy in Eastern Europe: Interest groups and political institutions in Russia", *Nordic Journal of Political Economy*, Vol. 28, Issue 2, 181-194 (sammen med Gert Tinggaard Svendsen).

Gert Tinggaard Svendsen, ph.d. (econ), cand.scient.pol. Direktør for det danske social kapital projekt (SoCap) og lektor ved Nationaløkonomisk Institut, Handelshøjskolen i Århus. Se forfatterens hjemmeside angående publikationer, herunder link til den seneste bogudgivelse *The Political Economy of the European Union* (Edward Elgar, 2003). E-mail: gts@asb.dk

36. årgang indeholder følgende temaer og aktuelle enkeltartikler samt anmeldelser:

Retliggørelse af politik

Jørgen Dalberg-Larsen: Forholdet mellem ret og politik i retsstaten og velfærdsstaten

Helle Porsdam: Den konstitutionelle vending i Danmark og Europa og dens amerikanske rødder

Gorm Toftegaard Nielsen: Menneskerettighederne – politik i juridisk forklædning?

Jens Vedsted-Hansen: Menneskerettigheder som politiseret ret eller retliggjort politik?

Karin Hilmer Pedersen: Europæisering – et retligt perspektiv på EU's østudvidelse

Anders Branth Pedersen: Først den ene vej og så den anden vej: de politiske beslutningsprocesser vedrørende udretning og genslyngning af Skjern Å

Bernhard Hansen: Plebejer- og netværkspartier - nyere empirisk forskning i politiske partier

I netværkenes spind

Lotte Jensen og Eva Sørensen: Netværk – fra vilkår til værktøj for styring og demokrati

Jacob Torfing: Diskursive forhandlingsnetværk i aktiveringspolitikken

Signy Irene Vabo, Gro Sandkjær Hanssen og Jan Erling Klausen: Demokrati og deltagelse i urbane policynettverk – erfaringer fra Norge

Martin Marcussen: Et grænseoverskridende netværk af centralbanker

Esben Bergmann Schjødt og Gert Tinggaard Svendsen: Institutionel økonomi og social kapital teori: et integreret perspektiv på økonomisk vækst

Artikler uden fælles tema

Der bliver ofte lavet interessant og lovende forskning i statskundskabsstuderendes opgaver og specialer, uden at den bliver formidlet videre. I erkendelse heraf udskrev *Politica* i foråret 2003 – for anden gang i øvrigt – en artikelkonkurrence for studerende ved danske statskundskabs- og samfundsfagsinstitutter. Dette nummer bringer de bedste bidrag, der er nøje udvalgt af en fagkyndig dommerkomite.

Magtudredningen

Nummeret præsenterer nogle af Magtudredningens hovedresultater i koncentreret form. På den baggrund vil forfatterne reflektere over, hvilke praktiske reformer med henblik på styrkelse af folkestyret som deres respektive analyseresultater peger frem imod. Artiklerne omhandler Folketinget, eksperter, organisationer, medier, EU og Danmark, lokalt demokrati samt medborgerskab.

Abonnementspriser for 36. årgang:

Studererabonnement	210,00 kr.
Normalabonnement	295,00 kr.
Institutionsabonnement	395,00 kr.
Enkeltnummer	100,00 kr.

Bestilling af abonnement eller enkeltnumre:

Indbetal beløbet på girokonto 5 04 51 93

Tidsskriftet *Politica*

c/o Institut for Statskundskab

Bartholins Allé, 8000 Århus C

eller pr. e-mail: Politica@ps.au.dk; telefon: 8942 1253

Efter bestilling kommer tidsskriftet automatisk med posten.

Husk tydelig afsenderadresse.

35. årgang af *politica* kan stadig fås:

USA som global aktør

Vibeke Schou Pedersen: Sikkerhedsparadokset: terror, trusler og tradition

Morten Ougaard: Den amerikanske mission i et forandret globalt system

Kenneth Møller Johansen: Sikkerhedens politik: Clinton, Kongressen og kampen om missilforsvar

Liselotte Odgaard: Krigen mod terror og USA's rolle i det internationale samfund

Rune Slothuus: Partier med omtanke

Professioner i den offentlige sektor

Lotte Bøgh Andersen og Marianne Blegvad: Normer eller egennytte? Professionelle og økonomiske incitamenter i dansk børnetandpleje

Lars Grønvall Foldspang: Monopolisering og monopolløn? Effekten af legal autorisation

Jakob Nørgaard Andresen: Sygeplejerskemangel i Danmark? – eller Cost Containment and Professional Powers

Kristinna Andersen og Lisa Balch Christensen: Betydningen af lægernes motiver for produktiviteten på de danske sygehuse. Er lægerne aktive med- eller modspillere?

Per Mouritsen: Multikulturalisme og liberalt medborgerskab. En oversigt og typologi

Artikler uden fælles tema

Bjørn Erik Rasch: Mindretallsregjeringer, investitur og mistillitsordninger i europeisk perspektiv

Søren Serritzlew: Kan udgiftsrammer begrænse væksten i budgetterne?

Christoffer Green-Pedersen: Det Radikale Venstres betydning i dansk politi. Er den så stor, som vi går og tror?

Ulrik Kjær: *Split voting* ved de simultane valg i 2001

Sune Lægaard: Liberal nationalisme og begrebet om nationen

Gorm Boe Petersen og Peter Kurrild Klitgaard: Hvad nu hvis? Simulering af strategisk stemmeadfærd og valgresultater ved alternative danske spærregrænser

30 år efter Jordskredsvalget

Jørgen Elklit og Mogens N. Pedersen: Decembervalget 1973: 30 år efter

Rune Stubager: Ændrede skillelinjer siden 1960'erne?

Lars Bille: Tre nye partier?

Elizabeth P. Klages: Populisme eller hvad? Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti som reaktioner på *politics as usual*

Jørgen Goul Andersen: Operationen lykkedes, men lægen døde. Socialdemokratiets kriser fra Krag til Lykketoft

Ole Borre: Dansk vælgeradfærd 1960-2001

Asbjørn Skjæveland: Mindretalsregjeringer i Danmark før og efter Jordskredsvalget

Politicas ph.d.-serie

Asbjørn Sonne Nørgaard, *The Politics of Institutional Control: Corporatism in Danish Occupational Safety and Health Regulation & Unemployment Insurance, 1870-1995*, 1997, kr. 125,00.

Lars Dahl Pedersen, *The Politics of Cost Containment in Public Services. Hospital Budgeting in Denmark, Germany, and the Netherlands, 1978-92*, 1997, kr. 125,00.

Jens Bejer Damgaard, *Styring og effektivitet: Organisering af dansk børnepasning*, 1998, kr. 125,00.

Iben Nathan, *When Poor People Participate. A Case Study of a Local Government Election in a Locality of Rural Bangladesh*, 1998, kr. 125,00.

Aksel Vladimir Carlsen, *Socialdemokratismens muligheder og begrænsninger i det postsovjetiske Rusland*, 1999, kr. 125,00.

Hanne Marlene Dahl, *Fra kitler til eget tøj - Diskurser om professionalisme, omsorg og køn*, 2000, kr. 125,00.

Lars Johannsen, *The Constitution and Democracy: The Choice and Consequence of the Constitution in Post-Communist Countries*, 2000, kr. 125,00.

Mette Kjær, *The Politics of Civil Service Reform: A Comparative Analysis of Uganda and Tanzania in the 1990s*, 2001, kr. 125,00.

Bernhard Hansen, *Party Activism in Denmark. A Micro Level Approach to a Cross-Sectional Analysis of the Correlates of Party Activism*, 2002, kr. 125,00.

Vibeke Lehman Nielsen, *Dialogens pris. Uformelle spilleregler, ressourcetryk og forskelsbehandling i offentligt tilsyn*, 2002, kr. 125,00.

Asbjørn Skjæveland, *Government Formation in Denmark 1953-1998*, 2003, kr. 125,00.

